

"Vastavirtaan nousee lohen suku"

Lohi on vaelluskala. Se syntyy makeassa jokivedessä, vaeltaa meren suolaisiin vesiin kasvamaan sukukypsäksi ja palaa aikanaan syntymäjokeensa kutemaan. Pituutta lohen kierrokselle voi kertyä jopa yli 3000 kilometriä.

Lohen elämä alkaa herneen kokoisena mätimunana joen pohjan soraikossa. Jokivuosiin poikanen syö pieneliöitä ja yltää vain noin 15-senttiseksi ja muutamien kymmenien grammojen painoiseksi. Se alkaa kuitenkin jo muistuttaa oikeaa lohta. Sen ruokahalu kasvaa ja vaellusvietti herää. On aika jättää jäähyväiset kotijoelle.

Saavutettuaan suolaisen veden nuori lohi lähtee suunnistamaan samoja reittejä kuin esivanhempansa. Siitä tulee petokala, joka kasvaa nopeasti noin metrin mittaiseksi ja kymmenkiloiseksi – vanhemmat yksilöt saattavat painaa parikymmentä kiloa. Muutaman vaellusvuoden jälkeen kutuvietti ajaa merilohen synnynsijoilleen. Alkaa lohen vaelluksen vaikuttavin osuus.

"Vastavirtaan nousee lohen suku", kirjoittaa runoilija Juhani Siljo. Kutupaikoilleen pyrkivä merilohi hyppää jopa kahden metrin korkeuteen ylittäessään kuohuvia koskia. Se lakkaa myös syömästä ja menettää kolmasosan painostaan. Kudun jälkeen lohi on täyttänyt biologisen tehtävänsä. Alkaa paluu mereen.

Osa lohista menehtyy kudun rasiin, osa nousee aikanaan taas kotijokeen – suuri kierros on sulkeutunut.

Lohen portaat – kalatie

Merikosken kalatie otettiin käyttöön kesällä 2003. Se mahdollistaa kalojen nousun merestä voimalaitoksen ohi Oulujoen yläjuoksulle. Nyt lohi ja muut vaelluskalat pääsevät etenemään jokisuulta 40 kilometrin matkan, aina Montan voimalaitokselle saakka sekä Oulujoen sivuhaaroihin, Muhos- ja Sanginjokeen.

Oulujoen vaelluskalakantoja ylläpidetään vuosittaisin velvoiteistutuksin. Kalatie mahdollistaa myös kalojen luontaisen lisääntymiskierron. Yläjuoksulle on kunnostettu kutualueita, missä poikasia voi syntyä myös luonnonvaraisesti.

Kalatie rakentamista edelsivät vuosia kestäneet laajat tutkimukset. Niissä etsittiin sopivaa sijoituspaikkaa kalatie suuaukoksi sekä selvitettiin eri kalalajien nousukäyttämistä koeportaassa ja entisen koskiuoman kivikkoja peittävässä vesipeilissä.

Kalatiessä on kolme osaa. Suuaukko avautuu voimalaitoksen vieressä olevaan vanhaan nippu-uittokanavaan. Keskimmäinen osa on entiseen koskiuomaan ruopattu nousu-ura, ja loppunousun muodostaa Hupisaarten puiston osin puromaiseksi maisemoitu osuus.

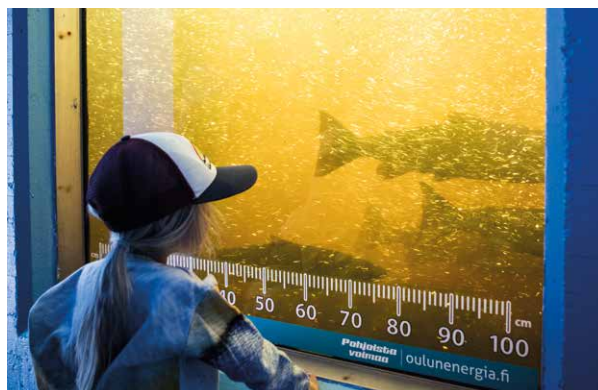
Päästäkseen Merikosken voimalaitoksen yläaltaaseen ja edelleen kohti ylävirtaa kalan on selvitettävä monta mutkaa ja kynnystä. Sen on löydettävä kalatien portti ja noustava 750 metrin taival, joka on porrastettu 64 portaalla 11 metrin korkeuteen merenpinnasta. Kalatien suunnittelun ja toteutuksen haaste on ollut tämän monivaiheisen reitin viitoittaminen.

Tutkimustietoa nousukaloista

Hupisaarten kalatien yläpäässä on tarkkailuhuone, jonka ikkunan läpi voi seurata nousevia kaloja. Yleisö pääsee tutustumaan tarkkailuhuoneeseen ja kalojen vedenalaiseen elämään erikseen järjestettävien opaskierrosten yhteydessä.

Kalatien läpikulkuliikennettä seurataan jatkuvasti. Kalatien ollessa auki tarkkailuhuoneen ikkunan tapahtumia voi seurata reaaliaikaisesti Oulun Energian nettisivujen kautta osoitteessa oulunenergia.fi/kalatie. Kalojen siirtymistä tarkkailuhuoneesta Oulujokeen seurataan lisäksi kalalaskurin avulla. Laskuri videoi kaikki nousevat kalat ja sen perustella määritetään nousevien kalojen laji, koko ja määrä. Tilastojen valossa vastavirtaan riittää tulijoita: nousuhaluja on ollut lohien ja taimenien lisäksi ahvenella, lahnalla, särjellä, hauella ja siialla.

Laskurin antaman informaation perusteella tiedetään esimerkiksi, että suurimpia kalatiellä kulkijoita ovat olleet 18-kiloinen lohi, 6–7-kiloinen taimen tai että syyskuussa 2019 kalatietä pitkin nousi yhden päivän aikana 245 lohta.

Oulu, joki ja lohi

Oulun vaakunassa on linna ja lohi, sillä Oulujoki oli kaupungin perustamisen aikoihin kauppa- ja sotatie, ja juuri joen lohirikkaus houkutteli seudulle asukkaita. Oulujoen maineen kalajokena loivat nousukalat, ennen kaikkea merilohi, jonka lihaa kutsuttiin "punaiseksi kullaksi".

Lohenpyynti oli vuosisatojen ajan tärkeä elinkeino Oulujokivarren maanomistajille, ja lohi pysyi pitkään tervan ja voin ohella Oulun porvarien merkittävimpänä vientitavara. Päävientipaikka oli Tukholma, ja suolatulla lohella maksettiin myös Ruotsin kruunulle veroja.

Lohenpyynnin ympärille kehkeytyi jokivarteen värikäs sosiaalinen elämä kalastuskuntineen, lohipatoineen ja loputtomine käräjöimisineen. Oman lisänsä tähän perinteeseen toivat 1800-luvulla englantilaiset urheilukalastajat, ns. lohilordit, joiden seurueista ja omaläpöistä tavoista riitti ihmeteltävää.

Vielä 1800-luvulla lohta pyydettiin joesta vuosittain noin 40 000 kiloa, mutta vuosisadan vaihteessa saaliit alkoivat pienentyä. Vuonna 1899 lohta pyydettiin enää 18 000 kiloa ja vuoden 1902 saalis hupeni 6500 kiloon. Kun lohivadot lisäksi häiritsivät voimistuvan puuteollisuuden uittotoimintaa, padoista luovuttiin vähitellen kannattamattomina. Lohen jokipyynnissä keskityttiin halvempaan mutta myös epävarmempaan nuotta-pyyntiin.

1940-luvulla Merikosken voimalaitoksen rakentaminen jokisuulle katkaisi lohien ja muiden vaelluskalojen nousutien ja siirsi lohienkalastuksen painopisteen joen alajuoksulle, voimalaitospadon alle. Joen historiassa alkoi vesivoiman aikakausi. ■